

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Охарактеризовано поняття управління фінансовими ризиками в умовах підприємницької діяльності малих підприємств, виявлені методи оцінки та способи управління фінансовими ризиками.

Ключові слова: ризик, фінансовий ризик, управління фінансовим ризиком.

Abstract

The concept of managing financial risks in the conditions of entrepreneurial activity of small enterprises is described, methods of estimation and methods of managing financial risks are revealed.

Key words: risk, financial risk, financial risk management.

Вступ

Фінансові ризики існують з давніх-давен, з'явилися вони з появою грошового обігу та відносин «позичальник-кредитор». У міру розвитку фінансових систем спектр ризиків значно розширився, проте завдання грамотного управління ризиками особливо гостро постала перед учасниками фінансового ринку в останні 10-15 років. Проблема полягає не в окремих випадках, які можна було б пояснити неефективною системою управління в рамках окремо взятої компанії. На сьогоднішній день існує цілий ряд чинників, що сприяють підвищенню уразливості фінансових інститутів і все більшого числа нефінансових компаній. До таких факторів належать: глобалізація, яка робить національні економіки все менш захищеними від впливу економічних криз інших країн; створення та впровадження нових інформаційних технологій, що дало можливість укладати угоди в будь-якій точці земної кулі в режимі реального часу, і сприяло збільшенню швидкості змін на ринку.

Сучасні фінансові інститути прийшли до розуміння, що для запобігання негативних наслідків необхідна щоденна кількісна оцінка можливих втрат за окремими операціями, клієнтам, підрозділам і напрямів діяльності, а також інтегральна оцінка сукупного ризику підприємства. Сказане визначає не тільки актуальність обраної теми, але й цілі і завдання дослідження.

Питання управління фінансовими ризиками на підприємстві висвітлювали вітчизняні науковці, такі, як І. Бланк, О. Грачова, Л. Донець, В. Кочетков, Т. Мостенська, С. Нескородєв, Р. Пікус, Н. Сирочук, Н. Скопенко та інші. Вони виявляли наукових інтерес до формулювання цілі, завдань і принципів управління фінансовими ризиками підприємства.

Метою даного дослідження є аналіз сучасних підходів і методів управління фінансовими ризиками. Для досягнення поставленої мети ставляться і вирішуються такі завдання:

- Розглянути сутність і класифікацію фінансових ризиків.
- Проаналізувати систему ризиків фінансової діяльності з метою виявлення особливостей ризиків кожного виду.
- Виявити принципи управління фінансовими ризиками.
- Провести аналіз методів оцінки фінансових ризиків.
- Розглянути способи управління ризиками.

Предметом даного дослідження виступають фінансові ризики та способи управління ними з метою мінімізації їх негативних наслідків.

Основна частина

Ризик – це загроза виникнення непередбачуваних матеріальних втрат пов'язана з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами, яка вимірюється частотою, ймовірністю виникнення різного рівня втрат, що перевищують величину прибутку, що очікується.

Фінансовий ризик – це специфічна економічна категорія, яка виникає в процесі господарської діяльності та відображає ймовірність зниження прибутку, втрати капіталу, банкрутства за умови невизначеності фінансових, виробничих та господарських факторів.

Управління фінансовими ризиками підприємства – це система методів та інструментів, які реалізуються шляхом ідентифікації, аналізу фінансових ризиків, оцінки їх ймовірних наслідків для підприємства, розробки та реалізації заходів щодо нейтралізації їх негативних наслідків. [1]

Класифікація ризиків означає систематизацію безлічі ризиків на підставі якихось ознак і критеріїв, що дозволяють об'єднати підмножини ризиків в більш загальні поняття. Впорядкування цього безлічі необхідно з кількох причин.

Фінансові ризики підприємства класифікуються за такими основними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація фінансових ризиків підприємства за основними ознаками

По видам	Основні види фінансових ризиків підприємства
По характеризуемому об'єкту	-ризик окремої фінансової операції -ризик різних видів фінансової діяльності -ризик фінансової діяльності підприємства в цілому
По сукупності досліджуваних інструментів	-індивідуальний фінансовий ризик -портфельний фінансовий ризик
По комплексності	-простий фінансовий ризик -складний фінансовий ризик
По джерелам виникнення	-зовнішній або систематичний ризик -внутрішній або несистематичний
По фінансовим наслідкам	-ризик економічних втрат -ризик втраченої вигоди -ризик втраченої вигоди і додаткових доходів
По характеру прояву в часі	-постійний фінансовий ризик -короткочасний фінансовий ризик
По рівню ймовірності реалізації	-з низьким рівнем ймовірності реалізації -з середнім рівнем ймовірності реалізації -з високим рівнем ймовірності реалізації -рівень ймовірності встановити неможливо
По рівню фінансових можливостей	-допустимий фінансовий ризик -критичний фінансовий ризик -катастрофічний фінансовий ризик
По можливості передбачення	-прогнозований -непрогнозований
По можливості страхування	-з можливістю страхування -без можливості страхування

На сучасному етапі до числа основних видів фінансових ризиків підприємства відносяться наступні ризики:

Ризик зниження фінансової стійкості (або ризик порушення рівноваги фінансового розвитку) підприємства - формується недосконалістю структури капіталу (надмірною часткою використовуваних позикових коштів), що породжує незбалансованість позитивного і негативного грошових потоків підприємства за обсягами.

Ризик неплатоспроможності (або ризик незбалансованої ліквідності) підприємства - обумовлений зниженням рівня ліквідності оборотних активів, що породжує розбалансованість позитивного і негативного грошових потоків підприємства в часі. За своїми фінансовими наслідків цей вид ризику також відноситься до числа найбільш небезпечних.

Інвестиційний ризик - характеризує можливість виникнення фінансових втрат в процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства. Інвестиційні ризики включають в себе наступні підвиди:

- ризик упущеної вигоди;
- ризик зниження прибутковості;
- ризик прямих фінансових втрат.

Ризик упущеної вигоди - це ризик настання непрямого (побічного) фінансового збитку (неодержаний прибуток) у результаті нездійснення якого-небудь заходу (наприклад, страхування, хеджування, інвестування і т.п.).

Ризик зниження прибутковості - може виникнути в результаті зменшення розміру відсотків і дивідендів по портфельних інвестиціях, вкладах і кредитах. Портфельні інвестиції пов'язані з формуванням інвестиційного портфеля і являють собою придбання цінних паперів та інших активів.

Ризики прямих фінансових втрат включають в себе наступні різновиди: біржовий ризик, селективний ризик, ризик банкрутства, а також кредитний ризик.

Біржові ризики являють собою небезпеку втрат від біржових угод. До цих ризиків відносяться: ризик не платежу по комерційних справах, ризик не платежу комісійної винагороди брокерської фірми і т.п.

Селективні ризики - це ризики неправильного вибору способу вкладення капіталу, виду цінних паперів для інвестування в порівнянні з іншими видами цінних паперів при формуванні інвестиційного портфеля.

Ризик банкрутства являє собою небезпеку в результаті неправильного вибору способу вкладення капіталу, повної втрати підприємцем власного капіталу і нездатності його розраховуватися за взятими на себе зобов'язаннями. В результаті підприємець стає банкрутом.

Інфляційний ризик - це ризик того, що при зростанні інфляції одержувані грошові доходи знецінюються з погляду реальної купівельної спроможності швидше, ніж ростуть. Цей вид ризику характеризується можливістю знецінення реальної вартості капіталу (у формі фінансових активів підприємства), а також очікуваних доходів від здійснення фінансових операцій в умовах інфляції.

Дефляційний ризик - це ризик того, що при зростанні дефляції відбувається падіння рівня цін, погіршення економічних умов підприємництва і зниження доходів. І в тому і в іншому випадку підприємство несе реальні фінансові втрати.

Багато дослідників відносять інфляційні ризики до групи фінансових ризиків, пов'язаних з купівельною спроможністю грошей. У цю групу також входять валютні ризики і ризики ліквідності.

Ліквідність - це здатність матеріальних цінностей швидко і без проблем перетворюватися в грошові кошти, грошові активи для погашення боргів, проведення оплати, угод або для власних потреб. При цьому ліквідні матеріальні цінності зберігають свій номінал вартості. Іншими словами, під поняттям ліквідність варто розуміти товар, що володіє цінністю при збуті або обміні на грошову одиницю. Прикладом ліквідності може служити золото. Золото цінувалося, цінується і буде цінуватися в майбутньому. Золоті активи можна швидко і легко перетворити в реальні гроші в будь-якій країні світу. Золото практично не знецінюється по відношенню до світової валюти.

Поняття ліквідності при ситуації з кредитуванням визначається наступним чином: ліквідність - це здатність позичальника здійснити своєчасне виконання боргових зобов'язань; іншими словами - його платоспроможність. Ліквідність - це здатність задовольнити передбачувану і раптово що створюється ситуацію потреби в готівці на підприємстві.

Зазвичай розрізняють високоліквідні, низько ліквідні та неліквідні цінності (активи). Чим легше і швидше можна отримати за актив повну його вартість, тим більш ліквідним він є.

Процентний ризик відноситься до групи фінансових ризиків, пов'язаних з ризиками зниження прибутковості і полягає в непередбаченій зміні процентної ставки на фінансовому ринку (як депозитної, так і кредитної). До процентних ризиків комерційних банків, кредитних установ, інвестиційних інститутів відноситься небезпека втрат в результаті перевищення процентних ставок, виплачуваних ними по притягнених засобах, над ставками за наданими кредитами. До процентних ризиків відносяться також ризики втрат, які можуть понести інвестори в зв'язку зі зміною дивідендів по акціях, процентних ставок на ринку по облігаціях, сертифікатам і іншим цінним паперам. [2,3]

Під час дослідження ми провели аналіз фінансових ризиків підприємства «Рекламна агенція «Кур'єр» на основі фінансової звітності за 2017-2018 роки. Які саме ризики виявлені на підприємстві за досліджуваний період наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. Аналіз стану фінансових ризиків підприємства «Рекламна агенція «Кур'єр»

№	Найменування ризику	Величина ризику, %		Динаміка (зростання – зниження +)
		2017	2018	
1	Ризик зниження фінансової стійкості	18	29	-11
2	Ризик неплатоспроможності	35	27	8
3	Ризик упущеної вигоди	6	3	3
4	Ризик зниження прибутковості	11	0	11
5	Інфляційний ризик	21	12	9

6	Дефляційний ризик	14	16	-2
7	Ризик ліквідності	19	5	14
8	Кредитний ризик	9	0	9
9	Податкові ризики	7	18	-11
10	Інноваційний фінансовий ризик	16	14	2
	всього	156	124	32

Під час аналізу фінансових звітності виявлено, що в 2017 році найбільшим був ризик неплатоспроможності – на підприємстві не вистачало обігових коштів, а найменшим з ризиків – ризик упущеної вигоди. А в 2018 році найбільшим був ризик зниження фінансової стійкості – обсяги виручки були не зовсім задовільні, а найменший – ризик упущеної вигоди, а ще зазначимо, що у 2018 році такі ризики як: ризик зниження прибутковості та кредитний ризик взагалі зникли, так як були погашені короткострокові кредити та власна продукція та послуги відпускались покупцям по передоплаті.

Аналізуючи динаміку ризиків зазначимо, що три з десяти видів ризиків мало тенденцію до зростання, а сім видів ризиків знизилась у 2018 році порівняно з попереднім. Інакше кажучи, у 2017 році було 10 видів ризиків, а у 2018 році їх стало 8, отже на 1,25 рази фінансових ризиків стало менше, а це означає, що динаміка є позитивною.

Вищенаведений аналіз говорить про ефективно проведену роботу з управління фінансовими ризиками в цілому на підприємстві.

Дослідження основних показників діяльності, проведене на основі фінансової звітності, дозволило розробити рекомендаційні заходи щодо покращення фінансового стану підприємства, а також розробити планування фінансових ризиків на наступний після досліджуваного рік, що наведено в таблиці 3.

Для розрахунку величину ризику на 2019 рік (планово), на підприємстві прийняли рішення про зменшення кожного з фінансових ризиків на конкретний відсоток, зазначений в колонці 4. І в результаті було розраховано величину ризику на 2019 рік (планово) в колонці 6.

Таблиця 3. Планування фінансових ризиків підприємства «Рекламна агенція «Кур'єр»

№	Найменування ризику	Величина ризику, % за 2018 рік (фактично)	Відсоток, на який плануємо зменшити фінансовий ризик на 2019 рік	Результат зменшення	Величина ризику, % на 2019 рік (планово)
1	2	3	4	5 (3 x 4 / 100%)	6 (3 – 5)
1	Ризик зниження фінансової стійкості	29	30%	8,7	20,3
2	Ризик неплатоспроможності	27	30%	8,1	18,9
3	Ризик упущеної вигоди	3	5%	0,15	2,85
4	Ризик зниження прибутковості	0	0	0	0
5	Інфляційний ризик	12	3%	0,36	11,64
6	Дефляційний ризик	16	5%	0,8	15,2
7	Ризик ліквідності	5	3%	0,15	4,85
8	Кредитний ризик	0	0	0	0
9	Податкові ризики	18	15%	2,7	15,3
10	Інноваційний фінансовий ризик	14	10%	1,4	12,6

Заходи, що приведуть до підвищення платоспроможності та прибутковості підприємства: розробити і здійснювати програму скорочення витрат – це дасть можливість зменшити ризик зниження прибутковості; поліпшити розпорядження активами підприємства, здійснити інвентаризацію стану майна з метою виявлення активів, які необхідно списати – це дасть можливість зменшити інноваційний фінансовий ризик; підвищити ліквідність активів за допомогою рефінансування дебіторської заборгованості шляхом переведення її у грошову форму; сформулювати ефективний механізм управління дебіторськими і кредиторськими зобов'язаннями та систему

контролю за рухом і вчасною інкасацією дебіторської заборгованості – це дасть можливість зменшити ризик неплатоспроможності; впровадити сучасні технології та інші досягнення у систему фінансово-господарської діяльності підприємства; застосовувати прогресивні форми розрахунків та розробити систему мотивацій своєчасної сплати зобов'язань; здійснювати постійний оперативний фінансово-господарський контролінг. Усі ці заходи ефективно впливатимуть на зменшення наведених в таблиці ризиків.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що в цілому підприємство розвивається, залучає все більше капіталу та постійно збільшує доходи від реалізації незважаючи на постійний ріст витрат собівартості реалізованої продукції. І в результаті вищезазначеного, непогано справляється з багатьма видами фінансових ризиків, деякі з них взагалі ліквідовані, інші знаходяться в позитивній динаміці. Підприємство отримує ріст чистого прибутку, що дає змогу організовувати нові робочі місця та розвивати нові напрями діяльності. А система планування фінансових ризиків дає ще одну ефективну можливість керувати фінансовими ризиками та зменшувати їх, а це дасть змогу збільшити чистий прибуток підприємства. [4]

Управління фінансовими ризиками є одним з найважливіших функціональних завдань фінансового менеджменту. На практиці цю сферу управління фінансами здебільшого виокремлюють у специфічний напрям діяльності фінансового менеджменту – ризик-менеджмент.

Під ризик-менеджментом слід розуміти систему управління ризиками на підприємстві, що передбачає використання методів та інструментів, спрямованих на виявлення, ідентифікацію ризиків, розрахунок ймовірності їх настання, їх оцінку (визначення можливого розміру фінансових втрат) та нейтралізацію (внутрішню і зовнішню їх страхування).

Основна мета управління фінансовими ризиками – мінімізація пов'язаних з ними фінансових втрат. Головними завданнями управління фінансовими ризиками є оптимізація структури капіталу (співвідношення між власними та позичковими джерелами формування фінансових ресурсів) та оптимізація портфеля боргових зобов'язань. Передумовою оптимізації структури капіталу є розрахунок ефекту фінансового левеґиджу. Оптимізація портфеля боргових зобов'язань досягається на підставі:

- диверсифікації кредиторів;
- максимізації рівня показника дюрації (середньозваженого строку непогашеної заборгованості);
- мінімізації платежів за користування позичковим капіталом.

В процесі фінансової діяльності ризик-менеджмент здійснюється у відповідності з політикою управління фінансовими ризиками – системою цілей і завдань управління ризиками, а також сукупністю методів і засобів досягнення цих цілей. Політика управління фінансовими ризиками знаходить своє відображення у стратегії і тактиці виявлення та нейтралізації ризиків. Процес управління ризиками є досить складним (рис. 1).

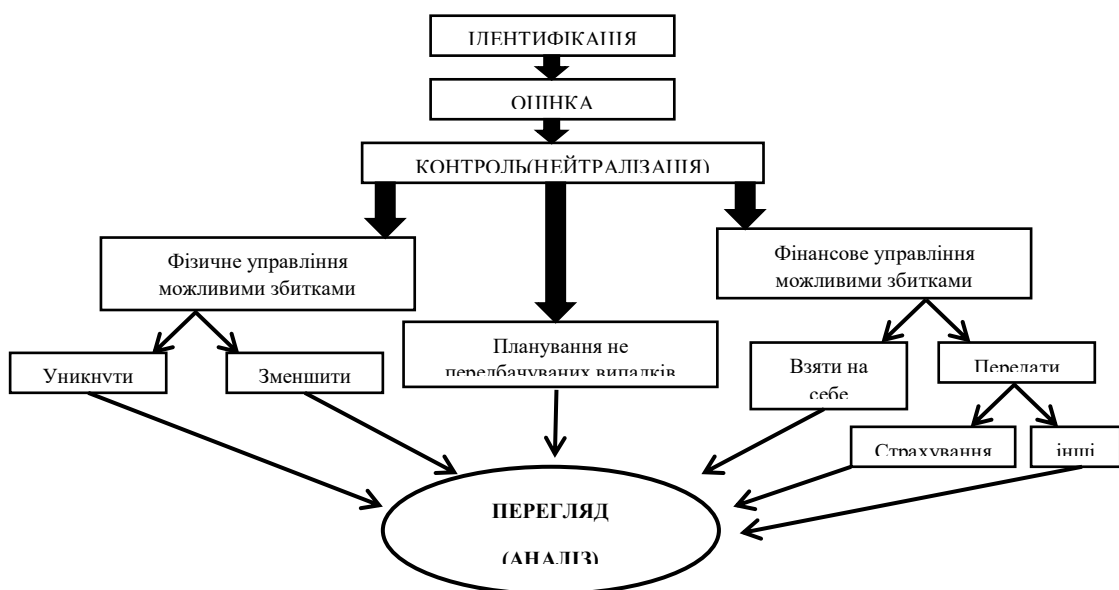

Рис. 1 Процес управління ризиками

Система управління ризиками включає наступні блоки завдань:

- ідентифікацію – процес встановлення переліку основних видів фінансових ризиків, що притаманні діяльності конкретного підприємства.
- оцінку ризиків – відображення наслідків впливу ризиків та ймовірності їх настання в кількісному виразі;
- нейтралізацію ризиків – вжиття відповідних заходів щодо зменшення ймовірності настання ризиків і зменшення наслідків їх впливу.

Ідентифікація фінансових ризиків є необхідною передумовою оцінки їх рівня в процесі ризик-менеджменту.

На першій стадії ідентифікації в розрізі кожного напрямку господарської діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової) і основних господарських операцій визначаються притаманні їм види фінансових ризиків і на цій підставі складається перелік можливих несистематичних ризиків підприємства.

На другій стадії визначається перелік систематичних ризиків, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства в цілому.

На третій стадії формується загальний портфель фінансових ризиків пов'язаних з діяльністю підприємства (включає можливі систематичні і несистематичні фінансові ризики).

Під час оцінки ризиків базовими величинами, що розраховуються, є величина збитків, яких може зазнати підприємство та ймовірність настання цих збитків. Для визначення цих величин використовують складні алгоритми розрахунків. Результати оцінки ризиків є основою для вибору відповідних заходів їх нейтралізації.

До основних інструментів нейтралізації ризиків слід віднести:

- формування відповідних резервів;
- диверсифікація ризиків;
- хеджування;
- страхування ризиків страховими компаніями.

Найпоширенішим інструментом нейтралізації наслідків настання ризиків є використання для цих цілей резервного фонду фінансових ресурсів, що призначений для покриття можливих збитків.

Резерви створюються відповідно до чинного законодавства або установчих документів підприємств за рахунок нерозподіленого прибутку або коштів власників. В окремих випадках джерелом формування резервного фонду можуть бути валові витрати суб'єктів господарювання, що регулюється законодавчими актами з питань оподаткування.

Зменшення рівня фінансових ризиків можна також досягти, застосовуючи механізм диверсифікації.

Диверсифікація – один зі способів мінімізації фінансових ризиків, який полягає в розподілі ризиків шляхом розширення об'єктів капіталовкладень, асортименту товарів і послуг, фінансових інструментів тощо.

Розрізняють диверсифікацію інвестицій, продукції та виробництва.

При вивченні цього питання слід враховувати, що законодавством встановлені вимоги щодо диверсифікації активів та їх ліквідності у разі, якщо суб'єкти господарювання здійснюють свою діяльність у сфері банківської чи страхової справи, фінансового посередництва та в інших випадках.

Диверсифікація активів може здійснюватися шляхом розподілу значної їх частини між найбільш ліквідними, безпечними і прибутковими категоріями, наприклад:

- кошти на поточних рахунках;
- банківські вклади (депозити);
- нерухоме майно;
- цінні папери, що передбачають одержання прибутку;
- цінні папери, що емітуються державою;
- готівка в межах лімітів залишків каси.

При розробці політики диверсифікації активів слід враховувати принцип обмеженого обсягу окремих їх категорій та необхідність їх диверсифікації. Так, банківські вклади (депозити) повинні бути розміщені не в одному банку, а в кількох. У нерухоме майно рекомендується інвестувати також обмежену суму коштів. Якщо кошти вкладаються у прибуткові цінні папери, то слід дотримуватися принципу диверсифікації видів цінних паперів (акції, облігації) та їх емітентів. У разі збереження значної суми коштів в іноземній валюті їх також слід диверсифікувати.

У практиці фінансового менеджменту для позначення різних методів нейтралізації ризиків зміни цін на окремі елементи активів (страхування валютного ризику, ризику падіння курсу цінних паперів чи зміни цін на готову продукцію або сировину та матеріали) вживається термін “хеджування”.

До хеджування твердих контрактів належать форвардні, ф'ючерсні та аналогічні щодо них контракти. До хеджування умовних контрактів належать опціони та аналогічні щодо них контракти. [5]

Висновки

Управління підприємством є складним господарським процесом з точки зору як технічної так і організаційної діяльності. В значній мірі це впливає із тих умов, я в яких потрібно здійснювати заходи, приймати рішення, реагувати на зміни. А управління фінансовими ризиками на підприємстві ще складніший процес. Умови забезпечення менеджменту зазвичай характеризується невизначеністю або ризиками різного характеру. Особливо гостро це стосується питань стратегічного менеджменту, який передбачає розробку та реалізацію плану дій та розвитку підприємства на перспективу.

Відповідно до цього, значна увага менеджерів повинна зосереджуватися на проблемах ризиків, які спіткають підприємства в різних сферах його діяльності. Чіткішому розумінню характеру ризиків сприяє їх класифікація.

Усвідомлення характеру ризику створює умови для управління ним. Це дає можливість сформулювати певний ступінь ризикозахищеності підприємства, яка є показником, що характеризує ймовірність настання того чи іншого ризику.

Загалом, уникнути ризиків в теперішніх умовах – складно, проте можливо. Правильний підбір кадрів, зокрема кризи-менеджерів, стимулювання фінансової стійкості бізнесу, грамотна оптимізація ризикових подій, вчасно виявлені та максимально унеможливлені ризики та багато інших заходів описаних в даному дослідженні дають можливість уникати багатьох фінансових ризиків, і навіть ними керувати, що позитивно відображається на діяльності підприємства і, відповідно, його прибутках.

Отже, аналіз сучасних підходів і методів управління фінансовими ризиками проведений, сутність і класифікацію виявлено, на прикладі «Інформаційно – рекламної агенції Кур'єр» проаналізовано систему ризиків фінансової діяльності, способи управління фінансовими ризиками розглянули, а це означає, що мета даного дослідження була досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Войцехівська А. Антикризове управління фінансами підприємства // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2005. - № 1. – С. 70-72.
2. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємства: Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
3. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств: підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 7-ме вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2008,- 552 С.-С.328-329
4. Еш С.М. Фінансовий ринок Навч. посіб. 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 528 с.
5. Управління фінансовим ризиком Фінансовий менеджмент Г.Г. Кірейцев, Житомир: ЖІТІ, 2001. – 440 с.

Рибаченко Таїсія Сергіївна – студентка групи МФК-16б, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, fm.2mo.rubachenko@gmail.com

Науковий керівник: **Фурик Василь Григорович** – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

Rubachenko Tayisiya Sergeevna - student of the MFK-16b group, Faculty of Management and Information Security, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa.

Supervisor: **Vasily G. Furyk**, Candidate of Economic Sciences, professor Department of Finance and Innovation Management, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa.